

ВИКЛИКИ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВОЗАХИСНИКІВ У КОНТЕКСТІ МІГРАЦІЇ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

CHALLENGES FOR HUMAN RIGHTS DEFENDERS IN THE CONTEXT OF MIGRATION: INTERNATIONAL LEGAL ASPECT

Варнавська К.А., аспірантка кафедри міжнародного і європейського права
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

У статті акцентовано увагу на існуючих порушеннях прав людини у сфері міграції, як-от: загроза життю і здоров'ю через нелегальну міграцію, висилки без можливості скористатися послугами адвоката або оскаржити це рішення в межах операцій із контролю над міграцією; випадки повторного відправлення на кордон із місця проживання; недопущення на територію країни іноземних громадян, які не мають доступу до послуг перекладача на контрольно-пропускних пунктах або механізмів подачі заяв про отримання міжнародного захисту; обмеження на контакти з консульськими установами, відсутність документування випадків порушень прав людини у сфері міграції тощо. Вказано, що правозахисники відіграють важливу роль у захисті прав людини в контексті міграції шляхом активного поширення інформації про існуючі правопорушення, привертання уваги до бездіяльності органів державної влади, безпосередньої допомоги особам тощо. Вказано щодо триваючих переслідувань правозахисників, які займаються питаннями міграції, надання притулку і прав біженців (видворення правозахисників, порушення кримінальних проваджень, взяття під варту, штрафи тощо). Наголошено на тому, що до правозахисників у цій сфері також належать мігранти, біженці та прохачі притулку, які самі захищають права інших та мають додаткову вразливість, пов'язану з нестабільним правовим становищем, дискримінацією та підозрами. Розглянуто конкретні випадки переслідувань захисників прав мігрантів у державах. Вказано заходи, направлені на покращення становища правозахисників, які здійснюють діяльність у контексті міграції (припинення переслідувань правозахисників, які займаються питаннями міграції та розгляду їх як загрози національній безпеці; вжиття необхідних заходів для забезпечення охорони правозахисників від насильства, помсти, погроз, дискримінації тощо; засудження випадків насильства, дискримінації, залякування або репресій проти них; здійснення розслідувань; створення механізмів інформування про порушення тощо).

Ключові слова: захист, мігранти, права людини, правозахисник, переслідування, шукачі притулку.

The article focuses on the existing human rights violations in the field of migration, such as: threats to life and health due to illegal migration, expulsions without the possibility to use the services of a lawyer or appeal this decision within the framework of migration control operations; cases of repeated sending to the border from the place of residence; non-admission to the territory of the country of foreign citizens who do not have access to the services of an interpreter at checkpoints or mechanisms for applying for international protection; restrictions on contacts with consular authorities. It is noted that human rights defenders play an important role in protecting human rights in the context of migration by actively disseminating information about existing violations, drawing attention to the inaction of public authorities, providing direct assistance to individuals, etc. The article also mentions the ongoing persecution of human rights defenders working on migration, asylum and refugee rights (expulsion of human rights defenders, initiation of criminal proceedings, detention, fines, etc.) It is emphasized that human rights defenders in this area also include migrants, refugees and asylum seekers who themselves protect the rights of others and have additional vulnerabilities related to their unstable legal status, discrimination and suspicion. Specific cases of persecution of migrant rights defenders in states are considered. The author indicates the measures aimed at improving the situation of human rights defenders working in the context of migration (cessation of persecution of human rights defenders working on migration issues and their consideration as a threat to national security; taking the necessary measures to ensure the protection of human rights defenders from violence, retaliation, threats, discrimination, etc.; condemnation of cases of violence, discrimination, intimidation or repression against them; conducting investigations; creating mechanisms for reporting violations, etc.)

Key words: protection, migrants, human rights, human rights defender, persecution, asylum seekers.

Постановка проблеми. Суттєва зміна кліматичних умов, збройні конфлікти, економічна нестабільність та ситуація стану крайньої бідності змушують людей до міграції у пошуках кращих життєвих умов. Разом з тим, така міграція часто є нелегальною і пов'язана із порушенням прав людини самих мігрантів. Означене було підтверджено Спеціальним доповідцем з питання про права людини мігрантів, який висловив суттєве занепокоєння масштабами людських жертв і страждань, яким можна запобігти, на міжнародних кордонах, як сухопутних, так і морських. Він наголосив, що недопуск мігрантів на кордонах, прискорені процедури повернення, обмежений доступ до притулку та інших засобів захисту прав людини, відсутність державної гуманітарної допомоги і криміналізація мігрантів, які нелегально прибувають, а також правозахисників підвищують уразливість осіб, які перетинають міжнародні кордони [1]. За інформацією, оприлюдненою Проєктом «Зниклі безвісти», що фіксує людей, які загинули в процесі міграції в напрямку міжнародного пункту призначення, незалежно від їхнього правового статусу, з 2014 року було встановлено 53,908 зниклих безвісти мігрантів [2]. У зв'язку з цим варто зазначити щодо важливої ролі правозахисників, які займаються захистом прав людини мігрантів, зокрема біженців та шукачів притулку. Проте, незважаючи на правозахисну спрямованість їхньої діяльності та здійснення важливого внеску в укрі-

плення принципу поваги прав і свобод людини, нерідко самі правозахисники стають жертвами і піддаються кримінальному переслідуванню. Означене підтверджується численними задокументованими випадками переслідувань правозахисників. З огляду на це, необхідним вбачається прийняття державами низки заходів, спрямованих на попередження порушень права людини правозахисників через надання ними допомоги у сфері міграції.

Деякі аспекти щодо міжнародно-правового регулювання становища правозахисників, діяльності неурядових правозахисних організацій, міжнародного захисту прав людини в умовах міграції досліджувалися в роботах таких українських науковців: Т. Анакіна, А. Войціховський, О. Посидинок, Т. Сироїд, Л. Фоміна та ін.

Мета статті полягає у розкритті викликів та шляхів їх подолання щодо діяльності правозахисників у контексті міграції.

Виклад основного матеріалу. Захист та заохочення прав і свобод людини, гарантованих міжнародними договорами з прав людини та національним законодавством, є одним із першочергових зобов'язань кожної держави. Разом з тим, загострення збройних конфліктів, збільшення випадків порушення прав і свобод людини та зростаюча напруженість у світі викликали нагальну необхідність у підвищенні ролі недержавних суб'єктів у цій сфері, а саме – правозахисників. Їхній внесок у сферу захисту прав

людини як на національному так і на міжнародному рівні є безцінним, оскільки не зважаючи на небезпеку, з якою вони стикаються у зв'язку з активним поширенням інформації про ймовірні правопорушення, привертання уваги до бездіяльності органів державної влади чи висвітленням корупційних складових нормативних актів, що мають своїм наслідком безпосередній вплив на права людини, правозахисники продовжують свою діяльність [3].

Діяльність правозахисників може мати різну спрямованість і бути направленою на захист окремих категорій населення, прав і свобод у різних сферах суспільного життя тощо. Вони можуть стикатися із різноманітними викликами в галузі захисту прав людини, серед яких: втрати без належного судового розгляду, катування, свавільні арешти і затримання, операції на жіночих статевих органах, які мають своїм наслідком каліцтво, дискримінація, питання зайнятості, примусові виселення, доступ до медичного обслуговування та токсичні відходи і їхній вплив на навколишнє середовище. Вони активно підтримують такі права людини, як право на життя, харчування і воду, на найвищий досяжний рівень здоров'я, на достатнє житло, на ім'я і національність, на освіту, на свободу пересування тощо. Часом, вони захищають права вразливих категорій осіб – жінок, дітей, представників корінних народів та меншин, біженців і внутрішньо переміщених осіб [4].

Так, варто зазначити, що стрімке збільшення потоків міграції нерозривно пов'язано зі зростанням порушень прав людини мігрантів. У деяких випадках нелегальна міграція може мати загрозу для життя і здоров'я таких осіб. За інформацією Euro-Med Human Rights Monitor у 2021 році збільшилася кількість людей, які загинули або зникли безвісти після інцидентів з утопленням у Середземному морі. Близько 1 864 мігрантів загинули або зникли безвісти в 2021 році, в тому числі щонайменше 64 дитини, тобто більше п'яти осіб на день, порівняно з 1401 особою в 2020 році [5].

З іншого боку Комітет ООН із захисту прав усіх трудящих-мігрантів і членів їхніх сімей у своїх заключних зауваженнях висловив стурбованість щодо випадків висилки без можливості скористатися послугами адвоката або оскаржити це рішення в межах операцій із контролю над міграцією; випадків повторного відправлення на кордон із місця проживання; повідомлень про недопущення на територію країни іноземних громадян, які не мають доступу до послуг перекладача на контрольних-пропускних пунктах або механізмів подачі заяв про отримання міжнародного захисту; встановлених обмежень на контакти з консульськими установами та відсутності документування таких випадків тощо (CMW/C/BOL/CO/3, п. 45) [6].

Непоодинокими також є випадки дискримінації мігрантів з боку роботодавців у тому, що стосується, зокрема, винагороди, надмірної тривалості робочого дня, просування по службі, несправедливого звільнення. Деякі мігранти проживають у помешканнях, позбавлених базової інфраструктури і таких послуг, як наявність каналізації, електропостачання, питного водопостачання, а також не мають адекватного доступу до послуг охорони здоров'я [7].

Спеціальний доповідач з питання про становище правозахисників і правозахисниць у своїй доповіді акцентував увагу на тому, що існує широке коло людей, які відстоюють право на захист прав у контексті міграції та надання притулку. Він наголосив, що деякі з тих, хто відмовляється ігнорувати порушення прав людей у цих сферах, зокрема юристи та журналісти, відповідають традиційному визначенню правозахисників. Інші ж самі є вихідцями зі спільноти мігрантів, біженців або прохачів притулку і вмотивовані захищати права людини та допомагати іншим людям, які опинилися у схожій ситуації. Деякі люди стають правозахисниками у своїх громадах, реагуючи на те, що відбувається в місцях їхнього проживання [8].

Однак, останні тенденції призвели до того, що мігрантам і організаціям громадянського суспільства, які надають їм підтримку, стали відмовляти в найважливішому праві на свободу асоціації, що має ключове значення для того, щоб протидіяти діям урядів, роботодавців і приватного сектора. Будучи позбавленими своїх виборчих прав, мігранти не мають можливості впливати на політику, що визначає їхнє життя, і мало що можуть зробити для того, щоб протидіяти неправомірному обмеженню їхніх свобод [9]. Зростаюча ворожість щодо мігрантів і організацій громадянського суспільства, які займаються захистом їхніх прав у багатьох країнах призвела до введення в законодавстві і на практиці нових обмежень щодо свободи асоціації мігрантів та їхніх захисників [9].

У свою чергу Amnesty International зазначає, що найбільша кількість випадків криміналізації солідарності, задокументованих нею, пов'язана з наданням допомоги людям, які намагаються нелегально перетнути морські або сухопутні кордони, наприклад порятунок життів на морі в Греції, Італії та на Мальті; попередження берегової охорони та інших екстрених служб про наявність людей у небезпеці на морі в Греції; надання людям необхідної інформації, спорядження та провізії для продовження їхньої подорожі через гори з Італії до Франції; вкриття і протидія порушенням прав людини з боку влади на кордонах, таким як колективні висилки, жорстоке поводження або інші неправомірні дії з боку прикордонників та інших посадових осіб у Хорватії, Франції та Італії. Багато випадків стосуються криміналізації актів солідарності з людьми, які вже перебувають в Європі, наприклад, з нужденними людьми, які через свій нелегальний статус не можуть отримати доступ до найнеобхідніших речей і послуг, включаючи їжу, воду, санітарію, медичну допомогу і притулок. Дії, які були криміналізовані або які іншим чином обмежені чи санкціоновані, включають: надання води, їжі, наметів і доступу до санітарних умов на півночі Франції; надання притулку, в тому числі шукачам притулку, які очікують рішення щодо їхньої апеляції, в Швейцарії [10].

Так, лише за період з 1 січня 2020 року до 11 червня 2022 року Спеціальний доповідач направила 36 повідомлень, що стосуються становища правозахисників і правозахисниць, які надають підтримку мігрантам, прохачам притулку та біженцям. Ці повідомлення були адресовані загалом 21 країні. Найбільше повідомлень отримали Мексика (6 повідомлень); Італія (5 повідомлень); Малайзія (3 повідомлення) і Греція (3 повідомлення). Більшість повідомлень було надіслано до Групи західноєвропейських та інших держав (12 повідомлень); Групи латиноамериканських держав (8 повідомлень) і до Азіатсько-Тихоокеанського регіону (7 повідомлень) [8].

Одне із направлених повідомлень стосувалося видворення захисника прав мігрантів пана Салама Камаль-Алдіна, а також залякування та криміналізації діяльності неурядових організацій, які захищають права людини мігрантів на грецьких островах Лесбос та Хіос. Пан Салам Камаль-Алдін, який є особою без громадянства іраксько-молдовського походження, і постійно проживає в Данії, виступає також співзасновником неурядової організації «Team Humanity», яка в основному працює на Лесбосі, здійснюючи гуманітарну діяльність з початку міграційної кризи в Європі. Організація проводить рятувальні операції на морі разом з грецькою береговою охороною та керує центром, переважно для жінок і дітей, у таборі біженців. Пан Камаль-Алдін неодноразово заявляв про необхідність посилення захисту прав людини мігрантів і виступав проти тактики залякування, що використовується проти неурядових організацій, які працюють на острові. Однак, 11 грудня 2019 року правозахисник Салам Камаль-Алдін був заарештований співробітниками Департаменту імміграції острова Лесбос і йому нібито повідомили, що

він залишатиметься під вартою до депортації в Данію, оскільки його ім'я фігурує в офіційному списку осіб, які становлять «загрозу державній політиці або національній безпеці». 31 грудня 2019 року пан Камаль-Алдін покинув країну. Крім того, він неодноразово зазнавав репресій за свою правозахисну діяльність, зокрема в 2016 році він був заарештований разом з екіпажем судна, яке врятувало понад 50 біженців у морі, грецькою портовою владою за обвинуваченням у спробі контрабанди. Пана Камалю-Алдіна утримували під вартою протягом двох днів і пропонували підписати документ про визнання провини за обвинуваченням у спробі незаконного ввезення мігрантів, однак пізніше всі звинувачення були зняті [11].

Інше повідомлення стосувалося кримінальних розслідувань, відкритих проти правозахисників Панайота Дімітраса, Томмі Олсена, Маді Вільямсона та Рухі Ахтара. Панайот Дімітрас є грецьким правозахисником і речником Грецького Гельсінського монітора, неурядової організації, заснованої в 1993 році для моніторингу та судових процесів з питань, що стосуються прав людини в Греції, включаючи права меншин та боротьбу з дискримінацією [12].

Amnesty International також привернула увагу міжнародної спільноти до рішення про сплату штрафу в розмірі 1000 швейцарських франків Норбертом Веллі – пастором, який надавав допомогу біженцям і мігрантам. Його визнали винним у сприянні нелегальному перебуванню в країні тоголезця, чиє прохання про надання притулку було відхилено. Пастор Норберт надав притулок і їжу тоголезцю, який опинився в ситуації злиднів. Крім того, Amnesty International акцентувала увагу на тому, що допомога комусь у скрутному становищі є особливо ризикованою для негромадян Швейцарії. Для них допомога друзям і членам сім'ї може спричинити не лише штраф, але й судимість, яка може вплинути на їхню заяву про надання статусу біженця або продовження посвідки на проживання, а отже, поставити під загрозу їхні перспективи перебування в країні [10].

У зв'язку з цим важливо підкреслити, що до правозахисників у цій сфері також належать мігранти, біженці та прохачі притулку, які самі захищають права інших, нерідко з великим ризиком для себе. Ці правозахисники мають додаткову вразливість, пов'язану з нестабільним правовим становищем, дискримінацією та підозрами (A/77/178, п. 91) [8]. На підтвердження означеного свідчить інформація щодо кримінального переслідування трьох правозахисників за надання допомоги мігрантам та шукачам притулку. Пани Афеверкі Гебремедн (Afewerki Gebremedhn), Абраха Гебрехівет (Abraha Ghebrehiwet) та Хінца Мебрахтом (Hinsa Mebrahtom) є громадянами Еритреї, які проживали в Італії, де їм було надано притулок. У березні 2016 року вони разом з трьома іншими чоловіками з Еритреї були заарештовані за підозрою щодо участі в міжнародній організації, яка займається контрабандою людей. Їх звинуватили у злочинній змові з метою сприяння нелегальній імміграції за статтею 416 Кримінального кодексу Італії та статтею 12 Консолідованого закону про імміграцію 1998 року. Обвинувачення проти цих чоловіків були висунуті за допомогою іншим еритрейцям, яку вони надавали в період з травня 2014 року по жовтень 2015 року. Ці дії включали надання порад щодо користування громадським транспортом, допомогу мігрантам і шукачам притулку в купівлі квитків на автобуси і поїзди, купівлю одягу, їжі, телефонів і сім-карт, а також прийом новоприбулих мігрантів та шукачів притулку і допомогу їм у пошуку місця проживання. Троє правозахисників допомагали мігрантам, які в той час тільки-но прибули до Італії і шукали притулку.

За ці дії прокурор запросив покарання у вигляді позбавлення волі на строк від 12 до 14 років для кожного з трьох чоловіків і штрафи до 300 000 євро, а також їхнє попереднє ув'язнення з огляду на серйозність обвинувачень. Після

арешту чоловіків помістили під варту до римської в'язниці, де вони перебували з березня 2016 року до 22 грудня 2017 року. Їх було засуджено Римським кримінальним судом за обвинуваченням у пособництві та підбурюванні до нелегальної імміграції до тюремного ув'язнення на строк від 2 до 4 років, а також до штрафів у розмірі до 125 000 євро. Рішення ґрунтувалося на тлумаченні судом дій чоловіків як таких, що були спрямовані на надання допомоги мігрантам та шукачам притулку в перетині кордону Італії з іншою державою, що є злочином, який карається відповідно до Консолідованого закону про імміграцію, без обов'язкової наявності корисливого мотиву [13]. На відкритому засіданні, яке відбулося 20 травня 2022 року в Першій кримінальній секції Касаційного суду, провадження, що розглядалося, було завершено таким рішенням: «скасувати без передачі на новий розгляд оскаржуваний вирок за відсутністю події злочину» [14].

Означені справи свідчать про те, що правозахисники, які здійснюють свою діяльність у контексті міграції, особливо, якщо вони самі є мігрантами, піддаються значному ризику через свої дії. Вирішення такої проблеми вимагає від держав здійснення низки дій, направлених на удосконалення існуючої правової бази та врахування існуючої проблематики у правозахисній діяльності осіб, які надають допомоги в контексті міграції. Вказане може включати: створення безпечного середовища для осіб та організацій, які займаються заохоченням і захистом прав людини мігрантів, прохачів притулку та біженців; припинення переслідувань правозахисників, які займаються питаннями міграції, біженців і прохачів притулку, та розгляду їх як загрози національній безпеці; вжиття необхідних заходів для забезпечення охорони правозахисників від насильства, погроз, дискримінації та інших видів тиску або свавілля з боку державних і недержавних суб'єктів внаслідок їхньої діяльності; засудження випадків насильства, дискримінації, залякування або репресій проти них; здійснення розслідувань і порушення судових розглядів у зв'язку з переслідуваннями державними і недержавними суб'єктами правозахисників, їхніх родин тощо; створення механізмів інформування про порушення, доступних для тих, хто працює в державних установах, що займаються питаннями міграції, надання притулку та біженців; забезпечення належними ресурсами механізми охорони правозахисників і поширити цю охорону на правозахисників, які займаються питаннями міграції, біженців і надання притулку тощо [8].

Висновки. Виходячи з викладеного вище можемо зробити висновок, що існуючі міграційні процеси, які часто є нелегальними, нерідко супроводжуються численними порушеннями прав людини самих мігрантів (загроза життю і здоров'ю, випадки повторного відправлення на кордон із місця проживання; обмеження у контактах з консульськими установами, дискримінація у сфері зайнятості, відсутність адекватного доступу до послуг охорони здоров'я, обмеження у праві на свободу асоціації мігрантів тощо). У зв'язку з цим важливе значення має діяльність правозахисників у цій сфері, які надають допомогу мігрантам, привертають увагу громадськості до таких порушень прав людини, сприяють у захисті порушеного права тощо. Однак, як свідчить практика, надання допомоги нелегальним мігрантам, біженцям та шукачам притулку може мати своїм наслідком і переслідування самих правозахисників. Означене вимагає від держав здійснення низки дій, спрямованих на удосконалення існуючої правової бази та врахування вказаної проблематики у правозахисній діяльності осіб, які надають допомоги в контексті міграції. Зокрема, шляхом: створення безпечного середовища для таких осіб та організацій; припинення переслідувань правозахисників, які займаються питаннями міграції та припинення розгляду їх як загрози національній безпеці; вжиття необхідних заходів для забезпечення

охорони правозахисників від насильства, помсти, погроз, дискримінації та інших видів тиску або свавілля; засудження випадків насильства, дискримінації, залякування

або репресій проти них; здійснення розслідувань і порушення судових розглядів у зв'язку з переслідуваннями державними тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Report of the Special Rapporteur on the human rights of migrants, Felipe González Morales (Human rights violations at international borders: trends, prevention and accountability) A/HRC/50/31. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G22/328/57/PDF/G2232857.pdf?OpenElement> (дата звернення: 20.03.2023).
2. Missing Migrants Project. URL: <https://missingmigrants.iom.int> (дата звернення: 20.03.2023).
3. Варнавська К. Щодо розуміння визначення «правозахисник» у міжнародному праві. The XXXVII International Scientific and Practical Conference «*Modern ways of solving the latest problems in science*» (Varna, Bulgaria, September 20–23, 2022). Varna, 2022. Pp. 120–123.
4. Special Rapporteur on human rights defenders: About human rights defenders. URL: <https://www.ohchr.org/en/special-procedures/sr-human-rights-defenders/about-human-rights-defenders> (дата звернення: 20.03.2023).
5. Renewed Tragedy: The rise of drowned & missing migrants & asylum seekers toll in 2021. URL: <https://www.euromedmonitor.org/en/article/4831/Renewed-Tragedy-The-rise-of-drowned-&-missing-migrants-&-asylum-seekers-toll-in-2021#> (дата звернення: 20.03.2023).
6. Concluding observations on the third periodic report of the Plurinational State of Bolivia of the Committee on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families CMW/C/BOL/CO/3. URL: <https://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=6QkG1d%2FPPrICAqhKb7yhshliudU19kDyZjH%2BD31Nr%2BlxQ%2FbJiSjBO6Jga8wnqNru0CkQPTrXiC0RfQTFgceefH1a5O8KILS0z0vh%2BCyW1%2FPZRleGaRqoRfNrVEZlvL4q> (дата звернення: 20.03.2023).
7. Report of the Special Rapporteur on the human rights of migrants, François Crépeau (Labour exploitation of migrants) A/HRC/26/35. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G14/129/15/PDF/G1412915.pdf?OpenElement> (дата звернення: 20.03.2023).
8. Report of the Special Rapporteur on the situation of human rights defenders Refusing to turn away: human rights defenders working on the rights of refugees, migrants and asylum-seekers A/77/178. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N22/428/94/PDF/N2242894.pdf?OpenElement> (дата звернення: 20.03.2023).
9. Right to freedom of association of migrants and their defenders (Report of the Special Rapporteur on the human rights of migrant) A/HRC/44/42. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G20/112/28/PDF/G2011228.pdf?OpenElement> (дата звернення: 20.03.2023).
10. Europe: Punishing compassion: Solidarity on trial in Fortress Europe. Amnesty International, 2020. 90 p. URL: <https://www.amnesty.org/en/documents/eur01/1828/2020/en/> (дата звернення: 20.03.2023).
11. Mandates of the Special Rapporteur on the situation of human rights defenders; the Special Rapporteur on extrajudicial, summary or arbitrary executions; the Special Rapporteur on the rights to freedom of peaceful assembly and of association; the Special Rapporteur on the human rights of migrants; and the Special Rapporteur on trafficking in persons, especially women and children GRC 2/2020, 1 May 2020. URL: <https://spcommreports.ohchr.org/TMResultsBase/DownloadPublicCommunicationFile?gld=25189> (дата звернення: 20.03.2023).
12. Mandates of the Special Rapporteur on the situation of human rights defenders and the Special Rapporteur on the human rights of migrants GRC 3/2022. URL: <https://spcommreports.ohchr.org/TMResultsBase/DownloadPublicCommunicationFile?gld=27791> (дата звернення: 20.03.2023).
13. Mandates of the Special Rapporteur on the situation of human rights defenders; the Independent Expert on human rights and international solidarity; the Special Rapporteur on the human rights of migrants and the Special Rapporteur on trafficking in persons, especially women and children ITA 1/2022. URL: <https://spcommreports.ohchr.org/TMResultsBase/DownloadPublicCommunicationFile?gld=27290> (дата звернення: 20.03.2023).
14. Ministry of foreign affairs and international cooperation. Italy's Reply. URL: <https://spcommreports.ohchr.org/TMResultsBase/DownloadFile?gld=36986> (дата звернення: 20.03.2023).